

ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ, АРЕШТУ ТА КОНФІСКАЦІЇ ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА МАЙНА: ОКРЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Одним із напрямків міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю є правова допомога у кримінальних справах. Традиційно склалось, що правова допомога може включати в себе проведення обшуків, вилучення та передачу документів, проведення експертиз, допитів свідків, обвинувачених, експертів та інших осіб, судового огляду, виконання іноземного судового рішення, надання відомостей про судимість осіб, які засуджені раніше судами даної країни, пересилання відбитків пальців [1, с.104; 2, с.227]. У окремих угодах передбачена видача осіб, які вчинили злочини, [3, с.213] або інші питання, наприклад, обмін інформацією [4].

Вказані форми (види)¹ правової допомоги закріплені в багатьох міжнародно-правових документах, двосторонніх угодах тощо [5].

Останніми роками у зв'язку із прийняттям низки міжнародно-правових документів та їх ратифікації багатьма країнами, в т.ч. й Україною, відбулась якісна та кількісна «реформа²» форм (видів) правової допомоги. Останнє, в свою чергу, детерміноване, перш за все, кількісною та якісною зміною самої злочинності.

Можна погодитись з Волеводзом О. Г., що у результаті таких реформ з'явилися нові положення в кримінальному процесі стосовно міжнародного співробітництва. Проте, ми вважаємо, що слід критично сприймати віднесення деяких з них до нових *напрямків міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу* (курсив наш – В.І.). Безпосередньо вищезазначене стосується міжнародного розшуку, арешту та конфіскації одержаних злочинним шляхом грошових коштів та майна, а також доходів від злочинної діяльності [7, с.114]. А тому завданням даної статті є уточнення як місця міжнародного розшуку, арешту та конфіскації одержаних злочинним шляхом грошових коштів та майна в процесі міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю³, так і його поняття.

¹ В тексті статті одночасно використовується поняття «форма» та «вид» правової допомоги. Це пов'язано з тим, що ці поняття виступають окремими, але взаємопов'язаними характеристиками поняття «правова допомога».

² **Реформа** [франц. *reforme* < лат. *reformare* – перетворювати] – перетворення, зміни, перевлаштування в якійсь ділянці суспільного життя [6, с.803].

³ У статті використовується одночасно два поняття: «міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю» та «міжнародне співробітництво у сфері кримінального процесу». Це пов'язано з тим, що її автор вважає, що друге поняття вужче від першого, та охоплює кримінально-процесуальний бік міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю.

Як зазначає Волеводз О.Г., міжнародний розшук, арешт та конфіскація одержаних злочинним шляхом грошових коштів та майна, а також доходів від злочинної діяльності – це *акт міжнародного співробітництва у сфері кримінального процесу*, який здійснюється відповідно до національного законодавства, міжнародних договорів, та полягає у вжитті на підставі доручень компетентних правоохоронних органів або судів зарубіжних країн заходів з виявлення (розшуку) і забезпечення збереження конфіскованих грошей, цінностей та майна, отриманих злочинним шляхом та (або) доходів від злочинної діяльності, що належать підозрюваному (обвинуваченому); їх передачі іншій державі для використання в кримінальному судочинстві як доказів та наступної конфіскації з метою відшкодування збитків особам, які потерпіли від злочинів (реституції); здійснення конфіскації на основі вироку суду або іншого судового рішення [7, с.121].

Подібно до Волеводза О. Г., Кузьменко В. М. зазначає, що останніми роками прийнято низку міжнародно-правових документів, що містять правила, які спрямовані на врегулювання не тільки традиційних, але й нових напрямків міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу, в т.ч. й розшуку, арешту та конфіскації одержаних злочинним шляхом грошових коштів та майна, а також доходів від злочинної діяльності [8, с. 87].

На нашу думку, міжнародний розшук, арешт та конфіскація одержаних злочинним шляхом грошових коштів та майна, а також доходів від злочинної діяльності є *однією з форм (видів) правової допомоги у кримінальних справах*.

Підстави для такого висновку наступні.

У теорії кримінального процесу та міжнародного права різні вчені по-різному визначали напрямки міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю. Так, Бородін С. В. та Ляхов Є. Г. до таких напрямів відносили: а) видачу злочинців та надання *правової допомоги*; б) науково-інформаційний напрям (обмін національним науковим та практичним досвідом, обговорення проблем та проведення спільних досліджень); в) надання професійно-технічної допомоги державам в їх боротьбі зі злочинністю; г) договірно-правова координація боротьби зі злочинами, які зачіпають інтереси декількох держав (співробітництво держав по боротьбі з окремими видами злочинів на основі міжнародних угод) [9, с.11]. Буроменський М.В. основними напрямками міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю визначає уніфікацію кримінального законодавства держав і правову допомогу у кримінальних справах [2, с.214–215]. Тимченко Л.Д. також указує, що співробітництво у цій сфері розвивається (відповідно і здійснюється – *В.І.*) у трьох напрямках.

Перший – укладення двосторонніх угод, в яких держави регламентують питання надання правової допомоги по кримінальних справах, видачі злочинців, передачі засуджених осіб для відбування покарання в державі, громадянами якої вони є.

Другий напрямок пов'язаний із співробітництвом держав у боротьбі зі злочинністю на регіональному рівні в рамках Ради Європи, Європейського Союзу, Організації Американських Держав, Ліги Арабських Держав, Організації Африканської Єдності, СНД та інших регіональних організацій, якими розроблені механізми координації зусиль держав у боротьбі зі злочинністю. Юридичну основу таких механізмів складають багатосторонні конвенції.

Третій напрямок охоплює співробітництво в рамках універсальних міжнародних організацій (ООН, Інтерпол тощо) [10, с. 430–431].

Як випливає з вищезазначеного, правова допомога є одним із напрямків міжнародного співробітництва по боротьбі зі злочинністю, тобто є його складовою частиною. Як наслідок, «правова допомога» за змістом розкриває лише частину поняття «міжнародне співробітництво в сфері боротьби зі злочинністю» і стосується його суто кримінально-процесуального аспекту. Обидва поняття між собою є нерівнозначними і між ними простежується відносини підпорядкування [11, с.29]. Поняття «правова допомога» та «міжнародне співробітництво в сфері боротьби зі злочинністю» є, відповідно, між собою *підпорядкованим* та *підпорядковуючим* поняттями. За таких обставин поняття «міжнародне співробітництво в сфері боротьби зі злочинністю» є поняттям *родовим*, а «правова допомога» – *видовим* [11, с.29].

Звідси виникає питання стосовно того, чи є поняття «правова допомога по кримінальних справах» *супідрядним*¹ до поняття «міжнародний розшук, арешт та конфіскація одержаних злочинним шляхом грошових коштів та майна, а також доходів від злочинної діяльності», якщо вважати останнє поняття одним із напрямків міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу?

Дані поняття не є супідрядними з тієї причини, що поняття «міжнародний розшук, арешт та конфіскація одержаних злочинним шляхом грошових коштів та майна, а також доходів від злочинної діяльності» є видовим по відношенню до поняття «правова допомога по кримінальних справах» [11, с.29–30].

Такий висновок можна зробити на основі аналізу змісту ст.6 «Конвенції про правову допомогу та правові відносини по цивільних, сімейних та кримінальних справах» [12] в редакції від

¹ Супідрядними є поняття, які одночасно однаково загальні та підпорядковані родовому поняттю, найближчому їм за ступенем спільності [11, с. 30].

07.10.2002 р. (далі – Конвенція), яка чинна на території більшості держав-учасниць СНД, а також в Україні. У ній, зокрема, в частині першій зазначено, що Договірні Сторони надають взаємну правову допомогу (курсив наш – *В.І.*) шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитуваної Договірної Сторони, у т.ч. й шляхом здійсненням міжнародного розшуку, арешту (вилучення) грошових коштів та майна одержаних злочинним шляхом, а також доходів від злочинної діяльності (курсив наш – *В.І.*). Згідно з ч.2 ст.6 Конвенції Договірні Сторони можуть надавати взаємну правову допомогу і в інших формах та видах (курсив наш – *В.І.*), виходячи з конкретних обставин, інтересів правосуддя і суспільства в цілому і відповідно до внутрішнього законодавства Договірних Сторін.

Крім цього, даний висновок підтверджується положеннями двосторонніх договорів про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах, які укладені між Україною та іншими країнами починаючи з 1998 року. Саме в них з того часу положення про розшук, арешт та конфіскацію майна (грошей) закріплені в одній статті нарівні із іншими видами правової допомоги. Так, в ст.1 Договору між Україною та США про взаємну правову допомогу у кримінальних справах, підписаного 22.07.1998 р., зазначено, що Договірні Держави надають взаємну допомогу у розслідуванні, переслідуванні та попередженні злочинів, а також у судовому розгляді кримінальних справ, яка може включати, також, «ф) здійснення розшуку і вилучення; г) заходи, пов'язані з арештом та конфіскацією майна, реституцією і стягненням штрафів» [13].

На підставі вищевикладеного, можна стверджувати, що міжнародний розшук, арешт та конфіскація одержаних злочинним шляхом грошових коштів та іншого майна:

- поняття нове, яке лише недавно сформувалось в теорії як міжнародного, так і кримінально-процесуального права;

- відноситься до однієї із форм (видів) взаємної правової допомоги у кримінальних справах, яка надається в процесі міжнародного співробітництва у сфері кримінального процесу та полягає у вжитті на основі доручень компетентних правоохоронних органів або судів зарубіжних країн заходів з виявлення (розшуку) і забезпечення збереження конфіскованих грошей, цінностей та майна, отриманих злочинним шляхом та (або) доходів від злочинної діяльності, що належать підозрюваному (обвинуваченому); їх передачі іншій державі для використання в кримінальному судочинстві як доказів та наступної конфіскації з метою відшкодування збитків особам, які потерпіли від злочинів (реститу-

ції); здійснення конфіскації на основі вироку суду або іншого судового рішення.

Визначившись з однією із форм правової допомоги, в подальшому в розвиток цієї теми необхідно критично переглянути та переосмислити деякі положення стосовно її змісту.

Список літератури: 1. Сотрудничество государств в борьбе с международными уголовными преступлениями. М., 1993. 2. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М.В. Буроменського. К., 2005. 3. Курс международного права. В 7 т. Т. 6.: Отрасли международного права (И.Н. Арцибасов, И.И. Лукашук, Б.М. Ашавский и др.) М., 1992. 4. Європейська Конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства та додатковий протокол: прийнята 7 червня 1968 р. // Офіційний вісник України. 2004. № 44. Ст. 2941. 5. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах: підписаний 24 травня 1993 р. // Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога (книга перша) / Збірник документів (українською і російською мовами). К., 1996; Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах: підписаний 7 липня 1993 р. // Відомості Верховної Ради. 1993. № 52. Ст. 499; Договір між Україною і Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових і кримінальних справах: підписаний 9 січня 1995 р. // Міжнародне співробітництво України у правовій сфері: Збірник міжнародних документів / Упоряд. В. Дріжчаний та ін. Х., 1998. 6. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. К., 2000. 7. Волеводз А.Г. О формировании правовых основ новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса государств-участников СНГ // Прокурорская и следственная практика. 2003. № 3-4. 8. Кузьменко В.Н. Правовое регулирование международного сотрудничества в сфере уголовного процесса // Митна справа. 2004. № 3 (33). 9. Бородин С.В., Ляхов Е.Г. Международное сотрудничество в борьбе с уголовной преступностью. М., 1983. 10. Тимченко Л.Д. Международное право: Учебник. Х., 1999. 11. Малахов В.П. Формальная логика. Учебник. М., 2001. 12. О правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам: Конвенция государств-участников СНГ, принятая 7 октября 2002 г. // Прокурорская и следственная практика. 2003. № 3-4. 13. Договір між Україною та США про взаємну правову допомогу у кримінальних справах: підписаний 22 липня 1998 р. // Система інформаційно-правового забезпечення «Ліга: Закон». Файл: MU98039.LHT.

Надійшла до редколегії 28.07.06

І. В. Іваненко

СПОСОБИ ЗЛОЧИННОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ІНСТИТУТІ СПІВУЧАСТІ

Інститут співучасті сьогодні є одним з найбільш суперечливо урегульованих кримінально-правових інститутів. Неоднозначними виступають окремі аспекти як власне самої суті спільної злочинної діяльності, так і певних її проявів, розмежування функціональних особливостей діянь окремих видів співучасників, відокремлення різних форм організованої співучасті, розуміння сутності деяких структурно-якісних ознак таких форм тощо. Звідси не менш актуальними є і кримінологічні дослідження цієї проблематики, адже за статистичними даними, зокрема, Верховного Суду України, за останні кілька років динаміка злочинів, учинених у співучасті, має стійку тенденцію до зростання.